

نقش هنر در پیشگیری از حوادث و بلایا برای آموزش کودکان ۶ تا ۱۲ سال^(۱)

 10.52547/ami.1081

الهام محمدی نیا / کارشناس ارشد پژوهش هنر، مؤسسه غیرانتفاعی هنر شیراز، شیراز، ایران.*

elhammohammadinianew9@gmail.com

لیلا محمدی نیا / دکترای تخصصی سلامت در بلایا و فوریت‌ها، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی تبریز، تبریز، ایران.

علی اکبر جهانگرد / استادیار گروه نقاشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز، شیراز، ایران.

دریافت: ۱۴۰۰/۲/۱ - پذیرش: ۱۴۰۰/۷/۴

چکیده

کودکان بزرگ‌ترین سرمایه‌های آینده جامعه هر کشوری هستند و مراقبت از آنها برعهده خانواده‌ها و نظام آموزشی و دیگر نهادها می‌باشد. همچنین دوران کودکی سال‌های مهم و حیاتی برای رشد جسمی و فکری کودکان محسوب می‌شود. بنابراین آموزش‌های عمومی باید از همین سنین آغاز شود. هنر در آموزش و انتقال اطلاعات به کودکان نقش مهمی را ایفا می‌کند. بروز رخدادهای طبیعی در دنیا، مانند زلزله، سیل و... آسیب‌های مالی و جانی زیادی را در سال‌های اخیر به بشر وارد کرده است. امروزه اهمیت آموزش بلایا در برنامه‌های عملیاتی با رویکرد کاهش خطر و بلایا، ایجاد تاب‌آوری که می‌تواند سطح آسیب‌پذیری و اثرات ناگوار و مخرب حوادث را کاهش دهد، بسیار تأکید شده است. بنابراین کسب مهارت جهت پیشگیری عوارض ناشی از حوادث و بلایای طبیعی که جامعه بشریت را قرن‌ها تهدید می‌کند، امری ضروری است. همچنین نیازمند آموزش و انتقال دانش به کودکان، به‌عنوان گروه آسیب‌پذیر است. در این بین، هنر به‌عنوان ابزار سودمند در آموزش و پیشگیری می‌تواند مؤثر بوده و نقش آفرینی کند. بنابراین در این پژوهش، به بررسی نقش هنر در پیشگیری از حوادث و بلایا برای آموزش کودکان ۶ تا ۱۲ سال پرداخته شده است.

کلیدواژه‌ها: هنر، کودکان، آموزش، حوادث و بلایا.

(۱) این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته پژوهش هنر از مؤسسه غیرانتفاعی هنر شیراز، با عنوان «نقد و بررسی تصویرسازی کتاب‌های حوزه حوادث و بلایا برای کودکان ۶ تا ۱۲ سال در ده سال اخیر ایران» می‌باشد.

The Role of Art in the Prevention of Emergencies and Disasters to Teaching Children 6 to 12 Years

 10.52547/ami.1081

Elham Mohammadinia / Master of Arts Research, Shiraz Non-Profit Art Institute, Shiraz, Iran.*
elhammohammadinianew9@gmail.com

Leila Mohammadinia / Ph.D. in Department of Health Policy and Management, School of Management and Medical Informatics, Tabriz University of Medical Sciences, Tabriz, Iran.

Aliakbar Jahangard / Assistant Professor of Political Painting, Islamic Azad University, Shiraz Branch, Shiraz, Iran.

Received: 2021/4/21 - **Accepted:** 2021/9/26

Abstract

Children are the most significant future assets of the society of any country, and their care is the responsibility of families, the education system, and other institutions. Childhood is also a vital year for children's physical and mental development. Therefore, general education should start at this age. Art plays an essential role in teaching and transmitting information to children. The occurrence of natural disasters in the world, such as earthquakes, floods, etc., has caused a lot of financial and human damage to human beings in recent years. Today, the importance of disaster education in operational programs with a risk reduction and disaster approach, creating resilience that can reduce vulnerability and adverse and destructive effects of disasters, has been emphasized. Therefore, acquiring skills to prevent the impact of natural disasters that have threatened human society for centuries is essential and also requires education and knowledge transfer to children as a vulnerable group. In the meantime, art as a helpful tool in education and prevention can be practical and play a role. Therefore, in this study, the role of art in preventing disasters for educating children aged 6 to 12 years has been investigated.

Keywords: art, children, education, emergencies, disasters.

مقدمه

یکی از راحت‌ترین قالب‌ها و روش‌ها برای آموزش به کودکان جهت درک بهتر و یادگیری بیشتر مفاهیم، تصویر می‌باشد. کودکان غالباً با تصویر ارتباط بهتری برقرار می‌کنند و حتی در معنا بخشیدن به قصه‌های عامیانه تصاویر نقش به‌سزایی در ذهن و درک کودکان دارند.

تعامل‌هایی که کودکان در اجتماع با دوستان، والدین و سایر افراد برقرار می‌کنند، بخش مهمی از رشد اجتماعی، شناختی، عاطفی و روانی کودکان را تشکیل می‌دهد. عامل اصلی در این تعاملات، مهارت‌های آنان در حل مسایل اجتماعی است که شامل نگرش‌ها، باورها و توانمندی‌های شناختی کودکان است (البرزی، ۱۳۹۴). یکی از موضوعات ارزشمند و مهمی که باعث فعال‌تر شدن روند فعالیت‌های یادگیری می‌شود، هنر است؛ بدین جهت که از تنوع و انعطاف‌پذیری بالایی برخوردار است (پاکیزه، ۱۳۹۴). هنر به‌عنوان یکی از بهترین ابزارهای مفید برای آموزش به کودکان است؛ چراکه کودک از همان سنین کودکی با هنرهایی چون موسیقی و نقاشی ارتباط برقرار می‌کند (Teresay, 2001). کودک در سن ۶ تا ۱۲ سالگی پتانسیل بسیار بالایی برای یادگیری و کسب مهارت‌ها دارد. بهترین روش آموزش در سنین پایین، استفاده از تصویر می‌باشد.

اسکار وایلد می‌گوید: «هنر کلید فهم زندگی است» (البرزی، ۱۳۹۴). هنر این قابلیت را دارد که با ارائه تصاویر مناسب به رشد ذهنی کودک کمک کرده و آموزش‌های لازم را به‌وسیله خط و رنگ و فرم در جهت هر چه خلاق‌تر کردن ذهن و بالابردن قوه تخیل و تدبیر کودکان ارائه دهد (Abasi, 2013).

از طرفی، کودکان جهان مرتب در معرض مخاطرات محیطی اعم از حوادث و بلایای طبیعی و هم‌انسان ساخت هستند. به‌گونه‌ای که در دو دهه گذشته، بیش از ۱۰۰ میلیون کودک و نوجوان تحت این اثرات مخرب قرار گرفته‌اند. در حقیقت، در هر حادثه و بلا، کودکان در معرض آسیب بیشتری نسبت به بزرگسالان هستند (Mohammadinia et al., 2018).

با توجه به این که کشور ایران جزو کشورهای در معرض بلایای طبیعی از جمله سیل و زلزله می باشد و خصوصاً در سال های اخیر این حوادث عوارض جانی و تلفات زیادی داشته است، آموزش جهت پیشگیری و کاهش عوارض ناشی از این بلایا بیش از پیش مورد نیاز می باشد (Proulx and Aboud, 2019). بر این اساس، ضروری است که امدادگران، معلمان و سایر متخصصان تلاش کنند تا آسیب های دوران کودکی را با مهارت های مقابله ای برای آینده نامعلوم کاهش دهند (Pelling, 2012). کودکان می توانند برای آمادگی در برابر حوادث و بلایا همکاری مؤثری داشته باشند. پس لازم است به طور مناسب کودکان را در فعالیت های کاهش ریسک در حوادث دعوت و درگیر کرد و به آن ها آموزش داد (Pfefferbaum et al., 2018).

اگرچه کودکان آسیب پذیر هستند، اما سیاست کاهش خطر بلایا می تواند در به حداقل رساندن خطر ناشی از مخاطرات کمک کننده باشد. در دهه اخیر، جهان بر کاهش بلایای طبیعی تأکید دارد که پیشگیری از بلایا، کاهش آسیب و آمادگی، بهتر از پاسخ به حادثه است. پس هدف، رسیدن به کاهش آسیب پذیری است. البته برای رسیدن به تکامل پایدار، بایستی سیاست ها و سازمان های متعدد کاهش آسیب خطر بلایا با یکدیگر یکپارچه شده و کلیه ذی نفعان اعم از جامعه، دولت، متخصصین و بخش خصوصی را در این مسئله درگیر کنند و مسئله حمایت از کودکان را در الویت رسیدگی در قبل، حین و بعد از بلایا در نظر گیرند (Shamseer et al., 2015).

از سویی، هنر و تصویرسازی های هنری در روند آموزش کودکان بسیار مفید و مؤثر است. کودکان با خواندن و در عین حال، دیدن تصاویر زیبا و جذاب یک کتاب علمی - آموزشی و روش رایج خلاق آن، مشتاق تر شده و آموزش برای آن ها دلنشین تر خواهد شد (پاکیزه، ۱۳۹۴). چهار پیامد بنیادی برای آموزش هنری متصور شده است: پرورش تفکر واگرا، ایجاد وحدت بین شکل و محتوا، تقویت قابلیت اکتشاف، پرورش توجه و توانایی افراد در مقابل مسایل به شیوه های مختلف که قابل حل به شیوه صحیح هستند (Muzenda, 2016).

وارد، معتقد است که هنر به عنوان ابزاری جهت تحریک قوه تجسم افراد و برانگیختن

ایشان به تفکر و تخیل است. هنر باعث فراهم آمدن شرایط مناسب برای بروز خلاقیت و قوه ابتکار دانش آموزان می شود. باید اذعان کرد که کودکان از خطرات محلی خود آگاه بوده و به طور فعال در کاهش این خطرات دخیل هستند. آن ها می توانند تا حدی با برنامه های درسی خطر فاجعه و نحوه برخورد صحیح با آن را بیاموزند. در دوره جوانی رفتار تغییر یافته را ادغام کنند و در زندگی بزرگسالی خود، مزایای بالاتری در مقایسه با مهارت های بزرگسالان امروز داشته باشند. برنامه های آرایه شده توسط ارگان های مختلف باید روش های عملی برای کمک به کودکان، خانواده ها و جوامع محلی برای پاسخ به بهبودی و پیشگیری از فاجعه ها مانند خشکسالی، سیل و زلزله را آرایه دهند (Ibid).

بنابراین این پژوهش به بررسی جایگاه و کاربرد هنر، برای آموزش به کودکان در مواجهه با بلایای طبیعی پرداخته است که به عنوان یک مشکل و مسئله اجتماعی در سال های اخیر در کشور ما مشاهده می شود. با توجه به اتفاقاتی که در سال های اخیر مانند زلزله بم، سیل در شمال کشور، زلزله کرمانشاه و... رخ داده است، بررسی آن ضروری است.

پیشینه پژوهش

با توجه به بررسی های انجام شده، بسیاری از پژوهش ها در راستای عملکرد و جایگاه هنر در مواجهه با کودکان پس از بلایای طبیعی صورت گرفته است و هنر را ابزاری برای درمان کودکان آسیب دیده معرفی می کنند. به طور مثال، فرون در مقاله خود به هنر درمانی به عنوان یک تکنیک و راهکار مثر ثمر پس از سانحه در کودکان آسیب دیده زلزله ۲۰۰۷ پرو اشاره داشته است. او می گوید: «کودکان با تصویر ارتباط بهتری به نسبت با کلمات برقرار می کنند، زیرا کلمات برای بیان احساسات، عواطف و افکار آن ها محدود هستند». پس هنر می تواند نه تنها حین حوادث و بلایا مفید باشد، بلکه در مرحله ریکاوری یعنی بعد از حوادث و بلایا نیز نقش آفرینی کند (Fearon, 2018). همچنین سارویتنس در مقاله خود درباره بلایای طبیعی، به تلفات ناشی از

بلاایای طبیعی پرداخته و سیاست‌گذاری در راه کاهش اثرات منفی این بلایا را مورد بررسی قرار داده است. این تحقیق اشاره می‌کند که باید چهارچوبی با زمینه گسترده در خصوص حوادث غیر مترقبه ارایه کرد. زیرا حوادث، به آسیب‌پذیری‌های اجتماعی ناشی از فرایند غلط تصمیم‌گیری برمی‌گردد و هدف اصلی، ایجاد تفکری است که در بین چندین روش، بتواند اولویت‌ها را با در نظر گرفتن ارتباط پژوهش‌های علمی به‌منظور کاهش خطرات ناشی از حوادث تعیین کند. در این مقاله، علاوه بر توضیح درباره حوادث مترقبه، به بحث و بررسی اصول سازماندهی این حوادث در جامعه و آسیب‌های ناشی از بلایا بعد از وقوع آن‌ها پرداخته است. این پژوهش تنها به‌طور مختصری به حوادث و بلایا اشاره کرده و هدف اصلی پیشگیری از حوادث با کمک آموزش از طریق تصاویر به کودکان می‌باشد (Sarewiz and Pielke, 2001).

گودمن در مطالعه خود، به راهکارها و روش‌های یاری رساندن به کودکان بعد از حوادث و بلایا پرداخته است. او کودکان را به‌عنوان قربانیان مستقیم معرفی می‌کند که یا شاهد اتفاق هستند و یا وارث بلایا به‌شمار می‌آیند. آن‌ها نیازمند رسیدگی و پیگیری ویژه‌ای هستند. وی به عوارض ناشی از بلایا و اختلال‌های ایجاد شده بر جسم و روح می‌پردازد و تولید اطلاعات به‌منظور کمک به هویت‌یابی و درمان کودکان در معرض آسیب را در روزها و هفته‌های اول بعد از فاجعه بسیار مهم دانسته و به درمان‌هایی بر پایه اصول تخصصی و حرفه‌ای اشاره می‌کند (گودمن، ۱۳۸۲).

این مقاله به بررسی جایگاه هنر در پیشگیری از عوارض ناشی از حوادث و بلاایای طبیعی برای کودکان پرداخته است که در موارد مطالعه شده تنها بخشی از این موضوع مورد بررسی قرار گرفته است.

روش اجرای پژوهش

این مطالعه، مرور سیستماتیک متون به‌صورت ساختارمند می‌باشد. منابع اطلاعات به‌کار رفته در این مطالعه، در پایگاه‌های اطلاعاتی بدون محدودیت در بازه زمانی ۱ تا ۳۰ دسامبر ۲۰۱۹ جست‌وجو شده است. جست‌وجو در پایگاه‌های اطلاعاتی Goo-

Science direct و gle scholar، PubMed، Web of Science صورت گرفته است. استراتژی جست‌وجو بر اساس سؤال تحقیق کلمات کلیدی بر مبنای Mesh Term انتخاب شده‌اند. علاوه بر این، نظرات اساتید، صاحب‌نظران و کلید واژه‌های مقالات مرتبط نیز مورد استفاده قرار گرفت. استراتژی جست‌وجو براساس هر پایگاه تعریف شد. ترکیب جست‌وجو برای پایگاه پابمد به شرح زیر بوده است:

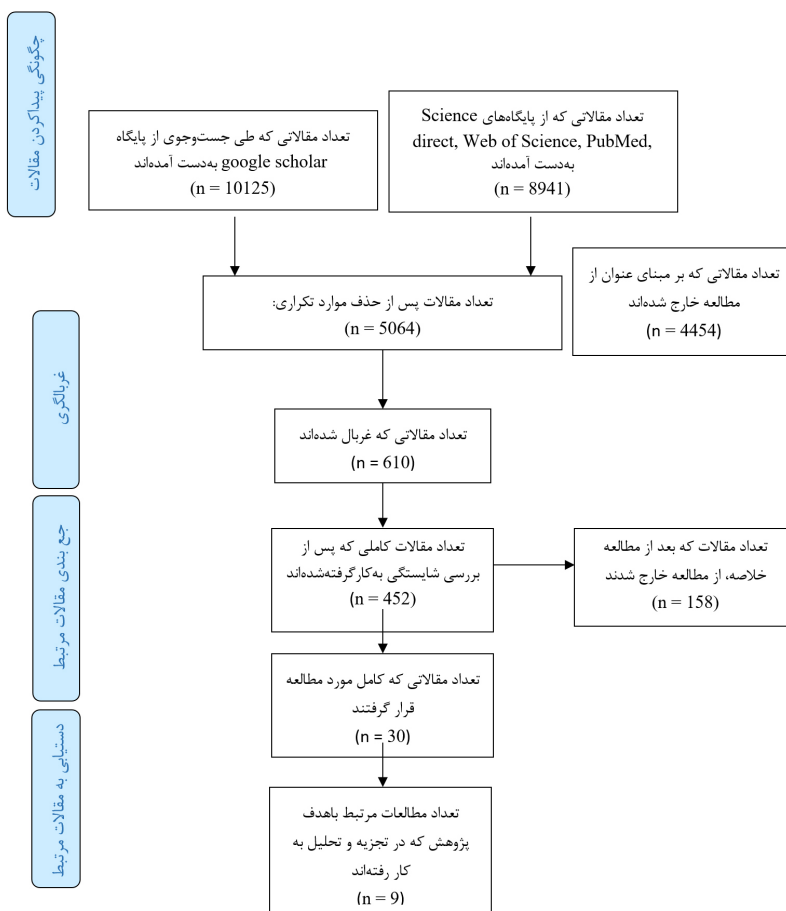
((Art[Title/Abstract]) AND child*[Title/Abstract]) AND Disaster*[Title/Abstract]).

کلیه مستندات و مقالات اعم از original، short communication، letter to editor، RCT، systematic review و همچنین کتاب‌ها و مقالات ارائه شده در کنفرانس‌ها و کنگره‌های بین‌المللی که در خصوص سؤال اصلی پژوهش (نقش و کاربرد هنر در حوادث و بلایا)، در این مطالعه وارد شدند. البته کلیه مستندات که تنها به زبان انگلیسی بودند و تا تاریخ ۳۰ دسامبر ۲۰۱۹ چاپ شده بودند، به مطالعه وارد شدند. موارد مطالعاتی که خارج از حوزه هنر، حوادث و بلایا و گروه سنی بزرگسالان بودند، از مطالعه خارج شدند. استخراج اطلاعات ارزیابی و انتخاب مقالات براساس گاید لاین پریزما انجام شد. این گایدلاین، چک لیست ۲۷ آیتمی است و در آن، چگونگی نگارش عنوان، خلاصه، روش‌ها، نتایج، بحث و منبع تأمین‌کننده بودجه مطالعه و بررسی می‌شود. تمام نتایج جست‌وجو به نرم افزار اند نوت نسخه X8 وارد شدند. سپس مطالعات تکراری و غیر مرتبط از طریق بررسی عنوان و بررسی چکیده حذف شد. سپس مطالعات غیر مرتبط از طریق بررسی متن مطالعات حذف شدند. معیارهای ورود و خروج مطالعات و بررسی کیفیت مقالات بر مبنای گایدلاین پریزما توسط دو پژوهش‌گر مستقل انجام گردید. جهت تجزیه و تحلیل نهایی، متن کامل مقالات بررسی شدند. با روش تحلیل محتوا، معیارهای انتخاب شده در حوزه هنر و کودک و زمینه حوادث و بلایا دسته‌بندی شده و در جدول ۱ گزارش شدند.

از مجموع پایگاه اینترنتی ذکر شده، ۱۹۰۶۶ مقاله به‌دست آمد. ۱۴۰۰۲ مقاله به‌علت تکراری بودن حذف شد. در مجموع، ۵۰۶۴ عنوان مقاله مورد بررسی قرار

گرفت که در نتیجه، بررسی ۶۱۰ مقاله، با بررسی خلاصه مورد، بر مبنای هدف پژوهش بررسی شدند تا به ۳۰ مقاله دست یافته شد. کلیه ۳۰ مقاله مطالعه شده و مورد ارزیابی کیفی قرار گرفتند. ۹ مقاله در نهایت، بر مبنای هدف مطالعه انتخاب شدند و سایر مقالات به علت نداشتن معیارهای لازم و غیر مرتبط بودن حذف شد. کل محتوا و متن مقالات مرتبط با روش تحلیل محتوا مورد بررسی قرار گرفتند. نتایج در جدول ۱ نشان داده شده است:

نمودار ۱: فرآیند جست‌وجوی سیستماتیک نقش هنر در حوادث و بلایای طبیعی برای کودکان ۶-۱۲، ۲۰۱۹

در ادامه اطلاعات توصیفی - تحلیلی مقالات نهایی در راستای نقش هنر در حوادث و بلایای طبیعی برای کودکان ۶ تا ۱۲ سال مطرح می شود.

۱. دیانا کوهولیک (Coholi) و دیگران، سال ۲۰۰۹:

هدف: بررسی روش های درمانی با استفاده از هنر برای کودکان آسیب دیده. حوزه هنری و کودکان: استفاده از روش های هنر درمانی برای عزت نفس بخشیدن به کودک / استفاده از نقاشی و طراحی و بازی با خاک رس. حوزه حوادث و بلایا و کودکان: ندارد.

شاخص های هنر در بلایا: روش های مبتنی بر هنر، اثرات مثبت در توسعه و عملکرد و توانایی در کودکان / استفاده از آموزش باعث آرامش، تأکید بر نقاط فرد قوت و کسب مهارت های اجتماعی و فنون حل مسئله / هنرها کمک به رشد کودکان و آموزش مهارت / روش های مبتنی بر هنر علاوه بر سرگرم کننده بودن، خلاقانه هستند و علاوه بر رشد کودکان، به خودآگاهی و جنبه های عزت نفس آنها نیز کمک خواهند کرد.

۲. اسمیلان (Smilan)، سال ۲۰۰۹:

هدف: توجه به پیشگیری و نجات زودهنگام کودکان در هنگام روبه رو شدن با فاجعه و جلوگیری از عواقب عاطفی و جسمی ماندگار بر آنها. حوزه هنری و کودکان: فرآیند ذاتی هنر باعث ایجاد محیطی امن برای کودک و باعث ایجاد یک حامی دلگرم کننده، احترام گذاشتن به توانایی کودک، رشد خلاق، انعکاس احساسات کودک است / هنر درمانی و فعالیت های خلاقانه مانند موسیقی و نقاشی کمک می کند تا کودکان حالات خود را بیان کنند / هنر به کودک کمک می کند تا افکار خود را سازمان دهد / با استفاده از هنر، کودک احساسات خود را به صورت عینی بیان می کند.

حوزه حوادث و بلایا و کودکان: در تمامی بلایا نیاز است که رشد کنیم و جامعه جهانی باید در بازسازی و تأمین نیازهای اساسی جسمی و روحی گروه تحت تأثیر بلایا و ترمیم احساسی و شناختی به ویژه کودکان کمک کنند / گرچه در بلایا تمرکز اصلی بر فیزیک است، اما نشانه های روحی کم کم بروز پیدا می کند که باید برای آن

برنامه‌ریزی و حمایت شود.

شاخص‌های هنر در بلایا: باید با کمک گرفتن از هنر و تلاش‌های خلاقانه اجازه دهند تا کودک احساسات درون خود را بروز داده و بیان کند / موسیقی و هنرهای تجسمی دارای محیطی امن هستند که از طریق آن‌ها حتی شرایط ناامید کننده را تغییر می‌دهند / باید به دانش آموزان کمک کرد تا آن‌چه که دارند بشناسند و چیزهایی را که احساس کرده‌اند، بیان کنند / به دانش آموزان می‌توان درس‌های همدلی در جامعه را آموزش داد تا یاد بگیرند در بلایای طبیعی از خود مراقبت کنند / با تبادل کلمات و تصاویر بین تمام کودکان جهان می‌توان به همدلی و رشد رسید.

۳. افرات هوسا (Huss) و دیگران، سال ۲۰۱۲:

هدف: مقاله نمادهای کارآفرین برای کودکانی که از خانه خود جدا شده و با ترکیب فرهنگ و مذهب عجین هستند را بررسی می‌کند.

حوزه هنری و کودکان: هنر یک رسانه پذیرفته شده برای بیان موقعیت‌های کودکان است / فرآیندهای هنری و نمادین از نظر عصبی به هم متصل شده و بین ذهن، بدن و احساسات یک نمادین غیر مستقیم می‌سازد / هنر نوعی بیان طبیعی از خود برای کودکان و یک روش ارزیابی و بالقوه در موقعیت‌هایی مانند مهاجرت، جنگ و بلایای طبیعی است.

حوزه حوادث و بلایا و کودکان: کار هنری به‌منظور ارزیابی مقابله سازنده کودکان در برابر حوادث و بلایا / نمادهای عمومی برای کمک به کودکان از فرهنگ‌های مذهبی برای تقویت مقاومت آن‌ها و قدرت بیان بیش‌تر در خاطرات آسیب‌زا.

شاخص‌های هنر در بلایا: چالش‌های جابه‌جایی اجباری از محل سکونت ناشی از حوادث و بلایا به‌عنوان یک تجربه آسیب‌زا برای کودکان طیف متنوعی از مشکلات عاطفی و روانی را به همراه دارد / کودکان زمینه‌های خاص روحی خود را در آثار خود مانند نقاشی بروز می‌دهند.

۴. موزندا (Muzenda)، سال ۲۰۱۶:

هدف: نادیده گرفتن گروه آسیب‌پذیر در بلایا و لزوم مشارکت آن‌ها و موانع موجود.

حوزه هنری و کودکان: ندارد.

حوزه حوادث و بلایا و کودکان: قرار گرفتن در معرض بلایا یک تجربه آسیب‌زا برای کودک است که بر پتانسیل رشد کامل او در آینده تأثیر می‌گذارد / کودکان به‌عنوان قربانیان منفعل دیده می‌شوند و نقشی در برقراری ارتباط با خطرات و شرکت در فرایندهای تصمیم‌گیری ندارند / کودکان کمترین شنونده از افراد جامعه هستند و به آن‌ها کمتر فرصت برای ابراز نگرانی و تجربیات خود در مورد بلایای طبیعی داده می‌شود.

شاخص‌های هنر در بلایا: مشارکت کودکان در تصمیماتی که آینده آن‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. آن‌ها ایده‌های مشترک دارند. برای خودشان فکر می‌کنند / مشارکت به‌عنوان یک دیدگاه و توانمندسازی و فراهم کردن فرصت‌ها و تجربه و شرکت در تصمیم‌گیری برای کودک است / رابطه دانش و آموزش به منظور فرهنگ‌سازی ایمنی و انعطاف‌پذیری در تمامی سطوح جامعه است.

۵. پفر باوم (Pfefferbaum) و دیگران، سال ۲۰۱۸:

هدف: ترویج تلاش کودکان و یادگیری آن‌ها برای فعالیت‌های کاهش خطر و بلایا. حوزه هنری و کودکان: ندارد.

حوزه حوادث و بلایا و کودکان: درگیر کردن کودکان و مشارکت او در برنامه‌های مربوط به فاجعه‌های دنیا در جهت کاهش خطر / راهنمایی و هدایت مشارکت کودکان در رایۀ حمایت و نظارت اجتماعی بزرگسالان نقش مهمی دارند / استفاده از نظرات کودکان در مورد موضوعاتی که درباره آن‌ها آگاه هستند، کمک به تعهد و ایجاد شبکه‌هایی برای آموزش آن‌ها و منابعی برای تسهیل پذیرش با رهبری بزرگسالان است / کودکان آسیب‌پذیری زیادی در برابر بلایای طبیعی دارند.

شاخص‌های هنر در بلایا: مشارکت کودکان در بلایا، مزایای بالقوه زیادی برای آن‌ها دارد و منجر به رشد مهارت‌های شخصی، خودکارآمدی و روابط بین فردی می‌شود. / افزایش آگاهی و دانش در تمام اعضای جامعه از جمله کودکان برای ایجاد فرهنگ کاهش خطر مورد نیاز است / کودکان آگاه، توانایی بهتری از کسانی که فاقد اطلاعات

هستند و درگیر نیستند / کودکان می‌توانند اطلاعات بدیع و سازنده مفید ارائه دهند، چون آن‌ها خلاق، ایده‌آلیست و پرشور هستند.

۶. هرینگ (Haring) و دیگران، سال ۲۰۱۸:

هدف: بررسی طوفان لاری ۲۰۰۶ در مناطق گرمسیری شمال کوئینزلند، استرالیا و تحقیق در مورد درک کودکان از بلایای طبیعی از طریق هنر. حوزه هنری و کودکان: هنرهایی مانند شعر، همراه با هنرهای بصری و روش‌های ابتکاری متناسب با سن کودک در مورد بلایای طبیعی مؤثر هستند.

حوزه حوادث و بلایا و کودکان: حوادث و بلایای طبیعی باعث ایجاد ترس از دنیای غیر قابل پیش‌بینی و ناپایدار برای کودکان است / برنامه‌های آمادگی در برابر حوادث در مدرسه به دانش‌آموزان نه تنها برای خانواده‌ها، بلکه برای جامعه نیز سودمند می‌باشد. شاخص‌های هنر در بلایا: کودکان می‌توانند عامل انتشار محافظ فعال باشند / کودکان یک کنجکاوی و انگیزه طبیعی برای فراگرفتن اقدامات قبل از وقوع حادثه را نشان می‌دهند / بلایای تأثیرات مخربی دارد که باعث رنج و ویرانی بسیاری شده است و آمادگی در برابر این بلایای طبیعی باید در برنامه درسی مدرسه گنجانده شود.

۷. فروئن (Fearon)، سال ۲۰۱۸:

هدف: بررسی آسیب دوران کودکی به‌عنوان یک مسئله بهداشت عمومی در حال رشد در ایالات متحده.

حوزه هنری و کودکان: هنر درمانی راهی برای دستیابی به واکنش‌های عاطفی ناشی از حوادث به روش غیر مستقیم است / هنر فرصتی برای بیان عقاید و احساسات کودک به جای دشواری‌های کلامی و واژگان است / در هنر درمانی خدمات بهداشت روانی ویژه‌ای وجود دارد.

حوزه حوادث و بلایا و کودکان: کودکی که در معرض آسیب قرار دارد، دنیا را خطرناک تجربه می‌کند و بقا برای او بر همه چیز اولویت دارد و یادگیری را برایش دشوار می‌سازد / بررسی کودکان آسیب‌دیده‌ای که در معرض تروما و آسیب قرار گرفته‌اند در بزرگسالی به چالش‌های بسیاری مانند سوء مصرف مواد، اضطراب، مشکلات رفتاری

و... دچار خواهند شد که در زمان افزایش علایم نیاز به کمک حرفه‌ای دارند. شاخص‌های هنر در بلایا: کودکانی که در معرض آسیب‌هایی مانند بلایای طبیعی بودند، باید در شرایط متفاوتی نسبت به دیگر دانش‌آموزان در مدرسه باشند. زیرا هر بحرانی می‌تواند افرادی را که دچار تروما شده‌اند، دوباره آسیب بزند / حساسیت به بلایا، نتایج بهتری را برای همه دانش‌آموزان و کودکان فراهم می‌سازد / از هنر می‌توان به‌عنوان ابزاری برای آموزش و کمک به توسعه استفاده کرد / هنر درمانی به‌عنوان روش میان رشته‌ای باعث افزایش تاب‌آوری، عملکرد اجتماعی و عاطفی در افراد می‌شود.

۸. پاتریشیا (Patricia)، سال ۲۰۱۹:

هدف: بررسی کتاب‌های آموزشی تصویری با موضوع بحران‌های انسانی در کمک به تدریس معلمان.

حوزه هنری و کودکان: تصویرسازی‌های کتاب‌ها برای درک بهتر مفاهیم و بحران‌ها کمک می‌کند.

حوزه حوادث و بلایا و کودکان: بحران‌های بسیاری هستند که انسان‌ها به‌ویژه کودکان با آن دست به گریبان هستند، حتی بحران‌های ناشی از فقر و گرسنگی. شاخص‌های هنر در بلایا: معلمان نقش مهمی در کمک به کودک در پردازش برای ایجاد آمادگی از طریق آموزش در شرایط بحرانی انسانی دارند و این نیاز را برای دانش‌آموزان برآورده می‌کنند / کتاب‌های آموزشی تصویری وسیله‌ای برای درک بهتر زمینه‌های مهم و گیج‌کننده است که چالش‌ها را به‌شکل بحران‌های انسانی به تصویر می‌کشد / کتاب‌های تصویری قدرتمند تالار گفت‌وگو را برای مطالعه فراهم می‌کنند.

۹. کری پرولکسا (Proulx) و دیگران، سال ۲۰۱۹:

هدف: این مطالعه ارزیابی دانش کودکان در مواجهه با انواع خطرات طبیعی و پاسخ ایمنی در هنگام حوادث و عملکرد آن‌هاست.

حوزه هنری و کودکان: ندارد.

حوزه حوادث و بلایا و کودکان: کودکان در هنگام فاجعه ظرفیت‌های منحصر به

فردی دارند. توانایی‌هایی مانند تدریس و دیدگاه‌های مختلف و مهارت‌ها که به آن‌ها کمک می‌کند برای کاهش خطرات و تأثیرات فاجعه به جامعه و خانواده یاری رسانند / دادن دانش مورد نیاز در مورد خطرات، می‌تواند برای افزایش آمادگی کودکان در برابر بلایا سودمند باشد.

شاخص‌های هنر در بلایا: توانایی کودکان در همه زمینه‌های یادگیری نشان می‌دهد که با انواع روش‌های آموزشی می‌توان برخی از خطرات ناشی از بلایا را به حداقل رساند / ایجاد فرهنگ کاهش خطر، بهترین راه برای محافظت از کودکان است که با آگاهی دادن به کودک حاصل می‌شود / برنامه‌های آموزشی توسط معلمان آمادگی لازم را به کودکان در مواجهه با بلا افزایش می‌دهد.

تحلیل و بررسی

با توجه به نقشی که هنر می‌تواند در کاهش خطر بلایا برای کودکان داشته باشد، این پژوهش به منظور شناسایی حوزه‌های هنری به کار گرفته شده در حوادث و بلایا و بررسی متون بین‌المللی در زمینه نقش هنر برای کودکان سنین ۶ تا ۱۲ سال در حوزه حوادث و بلایا به صورت مرور متون ساختارمند پرداخته است تا بتواند راه کارهای مناسبی برای تصویرگران کودک در جهت آگاهی بیشتر کودکان کشور ایران ارائه دهد. جست‌وجوی اولیه ($n = 10125$) سند علمی، به ۹ خروجی مرتبط با هدف پژوهش منجر گردید. تحلیل محتوای خروجی‌ها در قالب چهار حوزه هدف، حوزه هنری، حوزه حوادث و بلایا و شاخص‌های هنر در بلایا دسته‌بندی گردید.

همان‌طور که در مطالعات نشان داده شده است، کودکان می‌توانند با انتقال دانش و آموخته‌های کسب شده از موضوع مخاطرات و اقدامات مقابله‌ای با بلایا به خانواده و جامعه کمک نموده و به کاهش خطر بلایا کمک کنند. همچنین می‌توانند با اطلاع‌رسانی محلی، دادن هشدار، کمک در توزیع، فعالیت در بازسازی روانی و اجتماعی جامعه در بازگشت جامعه به شرایط قبل از بلایا کمک کنند (Mohammadinia et al., 2018). مطابق گفته موزندا کودکان در تصمیماتی که آینده آن‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد،

بایستی مشارکت کنند و برای خودشان فکر کنند (Muzenda, 2016). با توجه به رشد بالای ذهنی کودکان و نوجوانان از یک سو و رشد و پیشرفت تکنولوژی از سوی دیگر، به نظر می‌رسد که آموزش‌های معلم محور نمی‌تواند در انتقال مفاهیم پیچیده از جمله حوزه حوادث و بلایا مفید باشد. اما به کارگیری هنر به‌ویژه هنرهای نمایشی و تصویری، به‌عنوان تکنیک ابزار آموزشی مسیر تعلیم و تربیت را می‌تواند بسیار هموار و جذاب کرده و آموزش‌های ماندگاری را بر جای گذارد (Chemi and Du, 2018). البته به کارگیری هنرهای نمایشی با همکاری و مشارکت کودکان و نوجوانان اگر اجرا شود، به دلیل درگیر شدن، بیشترین تأثیر را در انتقال پیام دارد. مطالعات گسترده بر فرهنگ و هنر کودک و نوجوان گواه آن است که ظهور و گسترش فن‌آوری و رسانه‌های دیجیتال نتوانسته است از جذابیت هنرهای نمایشی برای کودکان بکاهد. اگرچه تقویت هنر از منظر سیاست‌گذاری و زیرساخت به‌منظور آموزش‌های تخصصی بایستی مد نظر قرار گیرد (Glick, 2019). با توجه به ویژگی و ماهیتی که هنرهای نمایشی دارند، ابزار مناسب و مؤثری برای آموزش و انتقال مفاهیم پیچیده کاهش خطر بلایا برای کودکان و نوجوانان می‌باشد (Mohammad-Mohammadinia and Mohammadinia, 2020).

از آن‌جا که آموزش و مهارت‌های فردی اعم از مؤلفه‌های درونی شامل روانی، عاطفی، شناختی، ذهنی، معنوی، فیزیکی - جسمی و مؤلفه‌های بیرونی شامل مهارت اجتماعی و مهارت رفتاری، همگی از مؤلفه‌های تاب‌آوری کودکان و نوجوانان در بلایا است (Mohammadinia et al., 2018)، استفاده از هنر، به‌ویژه هنرهای نمایشی نقطه عطفی در ارتقای تاب‌آوری کودکان و نوجوانان خواهد بود (Theron et al., 2015). تاب‌آوری کودکان در بلایا که از مفاهیم قابل توجه سال‌های اخیر است، مفهوم پیچیده و پرچالشی می‌باشد (Mohammadinia et al., 2018). مدارس به‌عنوان محیط آموزشی نقش قابل توجهی در ایجاد تاب‌آوری و آموزش مفاهیم کاهش خطر بلایا به کودکان و نوجوانان را برعهده دارند (Mirzaei et al., 2019). طبق گفته مؤزندا یکی از برنامه‌های مؤثر، استفاده از پتانسیل کودکان است که با آموزش‌های مفید ایمنی و

مقابله با مخاطرات می‌توان از رخداد وقایع ناگوار در آینده مدارس پیشگیری کرد یا حداقل قربانیان آن را کاهش داد (Muzenda, 2016).

در مطالعه پژوهش کتی اسمیلان تأکید داشته است که باید با کمک گرفتن از هنر و تلاش‌های خلاقانه اجازه دهند تا کودک احساسات درون خود را بروز داده و بیان کند. از طرفی موسیقی و هنرهای تجسمی دارای محیطی امن هستند که از طریق آن‌ها حتی شرایط ناامید کننده را تغییر می‌دهند (Smilan, 2009). آموزش هنر یکی از ضروریات نظام آموزش و پرورش رسمی و عمومی است؛ چراکه موجب بروز خلاقیت و ذوق هنری و شکوفایی استعدادهای بالقوه در متربیان می‌شود. هنر همچنین به‌عنوان یک واقعیت فرهنگی و یک ضرورت در روند تکامل اجتماعی، به برقراری رابطه معنادار میان مفاهیم، تحول در ساختارهای شناختی و انتقال یادگیری در بسترها و بافت‌های جدید می‌پردازد. در این راستا، تربیت هنری به فرایند شکوفایی و رشد مهارت‌های فکری و شناختی و تولید ایده‌های نوین می‌پردازد (مرادیان محمدیه و ترکاشوند، ۱۴۰۰).

فعالیت هنری برای کودکان نیازمند سرمایه‌گذاری است. همچنین استفاده از هنرهای تجسمی برای افزایش خلاقیت کودکان سودمند می‌باشد که شامل پوسترها، پازل‌ها و جداول ترسیمی می‌باشد (Mohammadinia and Mohammadinia, 2020). با توجه به رشد جوامع و افزایش قدرت درک کودکان، می‌توان از نیروی انسانی کودکان در ارتقای آمادگی جوامع بهره‌مند شد. با برنامه‌ریزی صحیح و عملیاتی و سرمایه‌گذاری‌های آموزشی در گروه کودکان، می‌توان آن‌ها را برای پیشگیری و مقابله با مخاطرات آماده ساخت تا نه تنها از خود به‌خوبی مراقبت کنند و آسیب نبینند، بلکه با انتقال آموخته‌هایشان به اعضای خانواده و در پی آن، جامعه، محیطی آماده برای ارتقاء ایمنی، سلامتی و حذف عوامل خطرزا برای جامعه و محله‌های خود فراهم کنند. مهارت‌های زندگی به‌عنوان مهارت‌های مورد نیاز شناخته می‌شوند. صلاحیت شخصی و اجتماعی، مسئولیت اجتماعی برای مشارکت در جامعه و برای سازگاری مادام‌العمر، برای تغییر نیاز می‌باشد (Gibson et al., 2016) که مطابق یافته‌های این

مطالعه، هنر می‌تواند در کسب مهارت‌های زندگی نقش آفرینی کند. برای پیشگیری از حوادث و بلایای طبیعی علاوه بر شناخت و آگاهی، به مهارت‌هایی خاص برای کودکان نیز نیازمند می‌باشیم (Mohammadinia et al., 2018). کودک از همان آغاز زندگی می‌آموزد و به آموزش نیاز دارد و تصویرسازی علمی می‌تواند برای آموزش صحیح کمکی مناسب باشد (Shamseer et al., 2015). آموزش به‌عنوان زمینه‌ای برای رشد همه جانبه و تربیت کودک می‌باشد. همچنین استفاده از تصویرسازی‌های مفید و گویا نقش بسیار مهم و پر کاربردی در آمادگی کودکان در برخورد مناسب هنگام رخداد حوادث و بلایا خواهد داشت.

مطابق نتایج، مطالعه افراط هوسا، کتی اسمیلان و دانیل فروئن همگی به ارتباط هنر با احساسات انسانی به‌ویژه کودکان در بیان افکارشان اذعان داشتند که هنر علاوه بر تفریح و لذت، ابزاری برای ابراز افکار و احساسات کودکان است و دارای نقش زیادی در یادگیری، آموزش و پرورش و رشد شخصیتی افراد دارد.

نتیجه

نتایج این مطالعه نشان داد که نقش هنر در خلاقیت کودکان و بهره‌برداری از پتانسیل وجودی آن‌ها بسیار مهم است. همچنین هنر می‌تواند به‌عنوان ابزاری مفید برای آموزش مفاهیم پیچیده از جمله حوادث و بلایا به‌کار گرفته شود. هنر تصویری برای رشد خلاقیت و توانمندی‌های کودکان جامعه، در جهت پیشگیری از حوادث و بلایای طبیعی‌ای که هر ساله میلیون‌ها کودک را تهدید می‌کند، بسیار مؤثر است. کودکان با آموزش‌هایی که از طریق هنر می‌بینند، از نظر تاب‌آوری رشد کرده و با کسب آموخته‌های خود حتی به بزرگسالان نیز این آموزش‌ها را انتقال می‌دهند. با آموزش از طریق هنر به‌خصوص هنرهای تصویری، می‌توان خلاقیت کودکان را تقویت و آن‌ها را برای مقابله با حوادث و بلایای طبیعی آماده کرد. آموزش‌های تصویری زمینه‌ای برای رشد و تربیت کودکان و انتقال مفاهیم پیچیده از جمله بلایا هستند که بایستی به آن توجه کرد. متأسفانه بیشتر پژوهش‌های انجام شده در رابطه با موضوع

هنر و کارکرد آن، به استفاده از هنر برای درمان کودکان در مرحله بعد از مواجهه به حوادث و بلایا پرداخته‌اند.

در صورتی که می‌توان از هنر به صورت کاربردی‌تر در جهت آگاهی بیش‌تر قبل از وقوع حادثه بهره برد؛ چراکه همیشه پیشگیری بهتر از درمان است. همچنین ظرفیت‌ها و قابلیت‌های متنوع ابزارهای هنری توسط متخصصین این حوزه می‌تواند راهگشای مناسبی برای آموزش به کودکان جامعه ما برای حفاظت از آن‌ها باشد. چنان‌که پیشرفت‌های هنری در اطلاع‌رسانی موضوعات اجتماعی در سال‌های اخیر مشاهده می‌شود. بنابراین پیشنهاد می‌شود جهت محافظت و آگاهی فرزندان سرزمینمان از متخصصین فعال در حوزه‌های هنری و تجربیات آن‌ها بیش‌تر استفاده شود.

منابع

البرزی، محبوبه. (۱۳۹۴). «بررسی رابطه‌ای نگرش به خلاقیت و خلاقیت اجتماعی در کودکان با واسطه‌گری هسته کنترل». پژوهش‌های آموزش و یادگیری، ۱۲(۲۲)، ۱۹-۳۰.

پاکیزه، علی. (۱۳۹۴). «بررسی تأثیر شیوه آموزشی تلفیقی هنر بر خلاقیت و یادگیری دانش آموزان پسر سال اول دبیرستان». توسعه آموزش جندی‌شاپور، ۶(۱)، ۵۲-۶۰. گودمن، رابین. (۱۳۸۲). «یاری رساندن به کودکان پس از بلایای طبیعی» ترجمه و تلخیص نعمت الله بابایی. رفاه/اجتماعی، ۳(۱۱)، ۱۶۳-۱۷۳.

مرادیان محمدیه، وحیده و ترکاشوند، سینا. (۱۴۰۰). «تبیین هنر در اندیشه اسلامی و دلالت‌های آن در اهداف آموزش هنر». مطالعات هنر و رسانه، ۳(۵)، ۷۵-۱۰۰.

Abasi, O. (2013). "Concept education by art education and an investigation on the opinions of teacher candidates about the different concept". *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 106. 690-695.

Chemi, T. and Du, X. (2018). *Arts-Based Methods in Education*

- Around the World*. Denmark: River Publishers.
- Coholic, D. et al. (2009). "Exploring the helpfulness of arts-based methods with children living in foster care". *Traumatology*. 15(3). 64-71.
- Fearon, D. (2018). "School-Based Interventions and Art Therapy for Children Exposed to Trauma". *Lesley University*. available at: https://digitalcommons.lesley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1097&context=expressive_theses.
- Glick, H. (2019). *Arts for All: An Analysis of Arts Access as it Relates to Socioeconomic Status and other Demographic Factors*. (thesis). Washington and Lee University.
- Gibson, T. et al . (2016). "Pathways for transformation: Disaster risk management to enhance resilience to extreme events". *Journal of Extreme Events*. 3(1).
- Haring, U. et al. (2018). "Circling the cyclone: Children's understanding of natural disasters through the arts". *International Journal of Pedagogy and Curriculum*. 25(4). 1-15.
- Huss, E. et al. (2012). "The role of collective symbols as enhancing resilience in children's art". *Arts in Psychotherapy*. 39(1). 52-59.
- Mirzaei, S. et al. (2019). "Operational strategies for establishing disaster-resilient schools: A qualitative study". *Advanced Journal of Emergency Medicine*. 4(2).
- Mohammadinia, L. and Mohammadinia, E. (2020). "The role of audiovisual arts in disaster risk perceptional education in children and adolescents". *International Physical Medicine & Rehabilitation Journal*. 5(5). 217-218.
- Mohammadinia, L. et al,. (2018). "Domains and indicators of resil-

- ient children in natural disasters”. *A systematic literature review. International Journal of Preventive Medicine*. 9(1).
- Mohammadinia, L. et al. (2018). “Characteristics and components of children’s and adolescents’ resilience in disasters in Iran: a qualitative study”. *International Journal of Qualitative studies on health and well-being*. 13(1).
- Mohammadinia, L. et al. (2018). “Resilient children in natural disasters: LAP LAMBERT academic publishing”. Available at: <https://www.amazon.com>.
- Muzenda-Mudavanhu, C. (2016). “A review of children’s participation in disaster risk reduction”. *Jambá: Journal of Disaster Risk Studies*. 8(1).
- Patricia, A. (2019). “Addressing 21st-century crises through children’s literature: Picturebooks as partners for teacher educators”. *Journal of Early Childhood Teacher Education*. 40(1). 44-56
- Pelling, M. (2012). *The Vulnerability of Cities*. Earthscan Publications Ltd.
- Pfefferbaum, B. et al., (2018) “Involving children in disaster risk reduction: The importance of participation”. *European Journal of Psychotraumatology*. 9(2).
- Proulx, K. and Aboud, F. (2019). “Disaster risk reduction in early childhood education: Effects on preschool quality and child outcomes”. *International Journal of Educational Development*. 66.1-7.
- Shamseer, L. et al. (2015). “Preferred reporting items for systematic review and metaanalysis protocols”. *Eaboration and Explanation*.

- Smilan, C. (2009). "Building resiliency to childhood trauma through arts-based learning". *Childhood Education*. 85(6). 380-384.
- Sarewiz, D. and Pielke R. A. (2001). "Extreme events: A research and policy framework for disasters in context". *International Geology*. 43. 408-418.
- Teresay, N-HJl-S. (2001). *People Collections and Academic Libraries*. New York: Oxford.
- Theron, L. et al. (2015). *Youth Resilience and Culture: Commonalities and Complexities*. Berlin: Springer.